

Ses Sembolizmi için Derlem Temelli Kuramsal ve Yöntemsel Çerçeve*

Corpus-Based Theoretical and Methodological Foundations of Sound Symbolism

Sorumlu Yazar

Deniz DemiryakanDoktora Öğrencisi, Düzce/Türkiye,
Düzce Üniversitesi, Lisansüstü
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyat
Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı

denizdemiryakan@gmail.com

orcid: 0000-0002-3565-3314

Ümit Özgür DemirciDoç. Dr., Düzce/Türkiye, Düzce
Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat
Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı

umitdemirci@duzce.edu.tr

orcid: 0000-0003-4384-8194

Atıf CitationDemiryakan, D. & Demirci, Ü.
Ö. (2025). Ses Sembolizmi için
Derlem Temelli Kuramsal ve
Yöntemsel Çerçeve. *BABUR
Research*, 4(2), 235–250.**Gönderim Submitted**

05.04.2025

Revizyon Revision

10.05.2025

Kabul Accepted

29.05.2025

Yayın Tarihi Publication Date

19.06.2025

Öz

Bu çalışma, ses sembolizminin derlem temelli dil çalışmalarında dilsel çözümlemenin merkezinde yer alan açıklayıcı bir ilke olarak ele alınabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ses sembolizmi bu bağlamda sesbilgisel biçim ile anlam arasındaki ilişkilerin kültürel, bilişsel ve bedensel deneyimlerle birlikte örgütlendiği bir düzenek olarak kavramsallaştırılmaktadır. Çalışmada ses sembolik örüntülerin dilin farklı düzeylerine yayılan bir yapılanma sunduğu; sözcüklük, söylem, bürün ve kullanım bağlamları boyunca anlam üretimine eşlik eden bir rol üstlendiği savunulmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, derlem üretimi ve tasarım ilkelerinden sözlükbilimsel betime, bağlı konuşma çözümlemesinden müzik ve sözlü sanatlara, dilbilgisi yazımından topluluk temelli öğretim ve temsil uygulamalarına uzanan bütünlüklü bir çözümleme çerçevesi geliştirmeye adaydır. Derlem temelli yöntemlerin ses sembolik örüntülerin bağlama duyarlı, dağılımsal ve yinelenen yapılar olarak izlenmesini mümkün kıldığı düşünülmektedir. Doğal konuşma verisi, söylem türü çeşitliliği ve kültürel bağlam bilgisi, ses ile anlam arasındaki hizalanmaların belirli kullanım alanlarında yoğunlaştığını görünür kılmaktadır. Çalışma kapsamında ayrıca ses sembolizminin dilbilgisi yazımında yapısal bir temsil alanı bulmasının betimleyici çözümlemenin açıklayıcı kapasitesini güçlendirdiği ileri sürülmektedir. Biçim-anlam eşleşmelerinin dilbilgisel örüntülerle birlikte ele alınması, dilin iç örgütlenmesine ilişkin daha bütünlüklü bir betim sunmaktadır. Topluluk odaklı uygulamalar bağlamında ses sembolizmi dilin yaşantusal, estetik ve pedagojik boyutlarını görünür kılan bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu yönleriyle çalışma, ses sembolizmini derlem temelli dil çalışmalarının kuramsal, yöntemsel ve etik boyutlarını birbirine bağlayan temel bir açıklama eksenini önermektedir.

Anahtar kelimeler: ses sembolizmi, derlem temelli dil çalışmaları, ses-anlam ilişkisi, bürün

Abstract

This study aims to demonstrate that sound symbolism can be approached as a central explanatory principle in corpus-based language research. Within this framework, sound symbolism is conceptualized as a system in which relations between phonological form and meaning are organized in close interaction with cultural practices, cognitive patterns, and embodied experience. It is argued that sound-symbolic patterns operate across multiple levels of linguistic structure, accompanying meaning construction throughout the lexicon, discourse, prosody, and situated language use. The study develops an integrated analytical framework that extends from corpus design and compilation to lexicographic description, from the analysis of connected speech to musical and verbal art contexts, and from grammatical description to community-oriented teaching and representation practices. Corpus-based methodologies are understood to enable the observation of sound-symbolic patterns as context-sensitive, distributional, and recurrent configurations. Natural speech data, diversity of discourse genres, and detailed cultural contextualization make it possible to trace systematic alignments between sound patterns and semantic domains across different usage settings. The analysis further advances the view that the inclusion of sound symbolism in grammatical description contributes to the explanatory depth of descriptive linguistics. Treating form-meaning correspondences alongside morphological and syntactic patterns allows for a more comprehensive account of linguistic organization. In community-oriented applications, sound symbolism is approached as a resource that renders the experiential, aesthetic, and pedagogical dimensions of language more accessible and meaningful. From this perspective, the study proposes sound symbolism as a unifying analytical axis that connects the theoretical, methodological, and ethical dimensions of corpus-based language research.

Key words: sound symbolism, corpus-based language research, sound-meaning relations, prosody

* Bu çalışma Düzce Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim dalında Deniz Demiryakan tarafından Doç. Dr. Ümit Özgür Demirci danışmanlığında yürütülen doktora tezinin içeriğinden üretilmiştir.

1. Giriş: Ses Sembolizmi ve Derlem Temelli Dil Çalışmaları

Derlem temelli dil çalışmaları dünya dillerine ilişkin kalıcı, temsil gücü yüksek ve çok amaçlı kayıtlar üretmeyi amaçlayan bir araştırma alanı olarak şekillenmiştir. Bu yaklaşımda dil yalnızca dizgesel bir yapı olarak düşünülmeyp kullanım içinde toplumsal bağlamlar ve kültürel pratikler aracılığıyla anlam kazanan bir edim olarak ele alınır (Himmelman, 1998, 2006; Woodbury, 2003, 2011). Anlam kurulumunun bağlı konuşma akışı içinde gerçekleştiği kabulü; etkileşim sırası, söylem türleri ve edimbilimsel hedefleri çözümlenmenin merkezine yerleştirir. Bu yönelim Boas'ın (1911) dil, kültür ve sözlü sanatlar arasındaki bağı bütüncül bir toplumsal pratik olarak kavrayan çizgisiyle doğrudan örtüşür. Güncel derlem yönelimli çalışmalar, bu birikimi eleştirel bir yöntem bilinciyle sürdürür. Kurtarma odaklı erken dönem girişimlerin bilgi üretim ilişkileri tartışmaya açılmış; derlem üretiminin hangi örneklem mantığıyla kurulduğu sorusu araştırma tasarımının merkezine yerleştirilmiştir (Hill, 2006a, 2006b; Garrett, 2023). Bu etik çerçevede derlem, niceliksel bir veri yığını olmaktan çıkar; temsil gücü, bağlam duyarlılığı ve türsel çeşitlilik kurucu ölçütler hâline gelir. Dil, topluluk üyelerinin deneyimlediği, duyumsadığı ve kültürel değerlerle yüklediği bir toplumsal edim olarak ele alınır. Bu durum, ses sembolizminin neden derlem temelli çalışmalarda merkezi bir çözümlenme odağı olması gerektiğini açıklamaktadır. Ses sembolizmi, toplulukların yaşantısal bilgisinin sesbilgisel düzlemde bıraktığı izlerin düzenli örüntüler hâlinde ortaya çıkmasını ifade eder. Ses-anlam eşleşmeleri, yalıtık sözcük biçimlerinde değil; bağlı konuşma akışı içinde söylem türleri boyunca ve etkileşim sırası içinde üretilen bürünel işaretlemelerle birlikte görünürlük kazanır. Perde hareketleri, vurgu dağılımları, ritmik dizilimler ve yinelenen ses dizimsel seçimler belirli anlamsal alanlarla birlikte kümelenen yoğunlaşmalar üretir. Bu bağlamda ses sembolizmi, derlem verisi içinde yinelenen ses-anlam eşleşmelerini çözümlenmeye yarayan ilkesel bir odak olarak ele alınmalıdır. Bu odak; sesbirimsel seçimleri, ses dizim kısıtlarını, bürünel işaretlemeyi ve kullanım bağlamını tek bir çözümlenme çizgisi üzerinde birleştirir. Derlem bütüncesinde kayıt altına alınan bağlı konuşmanın katmanlı yapısı -sözcük biçimleri, bürün birimleri, etkileşimsel dönüşler ve söylem türleri- biçiminin yalnızca "hangi seslerin yan yana gelebileceği" sorusuna değil "hangi bağlamda hangi anlam alanına yöneldiği" sorusuna da yanıt üreten bir örgütlenme düzeyi sunduğunu gösterir. Bu nedenle ses sembolizmi çözümlenmesi, sözvarlığı dağılımlarının ötesinde türsel beklentileri, etkileşim sırası içinde ortaya çıkan vurgulama tercihlerini ve bürünel kalıpları birlikte izlemeyi gerektirir. Anlam yoğunluğu kimi bağlamlarda sesletimsel belirginleşme kimi bağlamlarda bürünel yoğunlaşma kimi bağlamlardaysa ses dizimsel seçimler üzerinden taşınır. Güvenilir bir ses-anlam izleği, sağlam bir çeviriyazı düzeni ve tutarlı bir sesbirimleme üzerine kuruludur. Çeviriyazı sesletim ayrıntılarını kayda geçirirken sesbirimleme ayırıcı özellikleri görünür kılar; bu görünürlük, derlemde yinelenen biçimler arasında dizgesel karşılaştırma yapılmasına olanak tanır.

Sesbirim çözümlemesi; ayırıcı özellikleri, ses dizim kısıtlarını ve dağılımsal örüntüleri belirginleştirerek ses sembolizmi çözümlemesi için bir haritalama düzeyi sunar (Mohan, 1982; Snider, 2014). Ayırıcı özellik örüntüleri, ünlü nitelikleri, ünsüz sınıfları ve sonorite düzenleri gibi parametreler, belirli söylem türleri ve kullanım değerleriyle birlikte yoğunlaşma eğilimi gösterdiğinde ses sembolizminin izleme birimleri somutlaşır. Sesbirimsel örüntülerin biçimbilimsel ve tümcebilimsel yapılanmayla eşgüdüm içinde çalıştığı, arayüz temelli yaklaşımlarla ayrıntılı biçimde ortaya konmuştur (Kiparsky, 1985; Inkelas, 1997, 2014; Truckenbrodt, 2007; Selkirk, 2011). Eklenme düzenekleri, biçimbirim sınırları ve biçim-işlev eşlemeleri, ses örüntülerinin anlamsal ağırlıkla birlikte yoğunlaştığı konumlar üretir. Bu eşgüdüm, ses sembolizminin bağlamdan kopmadan çözümlenmesine olanak tanır; ses biçimi, söylem türü, etkileşim sırası ve bürünsel yapı ile ele alınır. Ses-anlam ilişkileri, ünsüz ve ünlü karşıtlıklarının yanı sıra bürün yapısını da kapsar. Bürün; vurgu, ton, tartım ve ezgi örüntüleri aracılığıyla bilgi yapısını ve söylem örgütlenmesini görünür kılar. Ses sembolizmi bu noktada ses özellikleri ile kavramsal alanlar arasında güdülenmiş eşleşmelerin varlığını açıklayan bir kuramsal çerçeve sunar. Bu çerçeve Platon'un *Cratylus* diyalogundaki doğallık-uzlaşma tartışmasından Peirce'in (1931) ikoniklik ve dizinsellik kavramlarına uzanan göstergebilimsel bir arka plana yaslanır.

Derlem temelli yöntem, ses sembolizmini veriye dayalı bir inceleme nesnesi olarak görünür kılar. Doğal konuşma verisi ve söylem türü çeşitliliği, ses ile anlam arasındaki eşleşmelerin belirli sözvarlığı alanlarında özellikle duyum ansızmalı ve ifade edici birimlerde yoğunlaştığını gösterir (Dingemanse, 2012; Lee, 2017). Bu birimlerin derlem tasarımında ayrı bir katman olarak ele alınması, ses biçiminin anlamsal yönelimle kurduğu eşleşmeleri sözlüksel, bürünsel ve söylemsel düzeyler boyunca birlikte izlemeye olanak tanır. Bu durum da ses sembolizmini derlem temelli dil çalışmalarında ses dizgesinin anlam ve kültürle kesiştiği bir boyut olarak yeniden konumlandırmaktadır. Devam eden başlıklarda bu çerçevenin sözlükbilim, derlem çözümlemesi, müzik ve sözlü sanatlar, dilbilgisi yazımı ve topluluk odaklı uygulamalar bağlamlarında nasıl işletileceği temel hatlarıyla ele alınacaktır.

2. Sözlükbilimde Ses-Anlam Örüntüleri Üzerine Bir Deneme

Sözlükbilim, derlem temelli dil çalışmalarında sözlükbirimlerin biçim-anlam eşleşmesini düzenleyen bir uygulama alanı olmanın ötesinde ses ile anlam arasındaki düzenliliklerin sistematik olarak izlenebildiği bir veri mimarisi olarak ele alınır. Boas'a (1911) göre sözlük; metin ve dilbilgisi arasındaki eklemleme, dilsel yapıların bütünlüklü bir çözümleme içinde kavranmasına dayanır. Bu bütünlük; sözlüğü anlamsal alanların, sesbirimsel örüntülerin ve kullanım değerlerinin birlikte gözlemlenebildiği temel bir çözümleme düzlemi hâline getirir. Derlem temelli sözlük çalışmaları, sözlükbirimleri yalnızca tanım ve karşılık bilgisiyle sınırlamaz; kullanım bağlamı, söylem içi işlev,

eşdizimlilik ve sesbilgisel özelliklerle birlikte belgelemeyi hedefler (Haviland, 2006; Mosel, 2011; Rice, 2018; Grimm, 2022; van der Berg, 2024). Bu yaklaşım, ses sembolizminin sözlük düzeyinde görünür kılınmasını yöntemsel bir ilke hâline getirir. Çünkü ses sembolizmi, rastlantısal eşleşmelerden değil sözvarlığı boyunca yinelenen dağılımsal yoğunlaşmalardan beslenir. Ses sembolizmi açısından kapsamlı bir sözvarlığı, ses biçimlerinin anlamsal alanlar içinde nasıl kümelenildiğini açık biçimde ortaya koyar. Alanyazında bildirilen bulgular, belirli ses özelliklerinin belirli kavramsal alanlarla düzenli biçimde eşleştiğini göstermektedir. Bu düzenlilik, ses kökü olarak adlandırılan ve sözcük başında ya da sözcük içinde yinelenen ses kümelerinin belirli anlam alanlarıyla ilişkilendirilmesiyle sözlük düzeyinde belirginleşir. Derlem temelli sözlükler, bu ses köklerinin dağılımsal yoğunlaşmasını madde başı düzeyinde izlenebilir kılar; böylece ses-anlam eşleşmelerine ilişkin çözümleme hattı sözlüğün yapısına doğrudan gömülür. Bu noktada deneysel ses sembolizmi çalışmaları, sözvarlığında gözlenen bu kümelenmelerin rastlantısallıkla açıklanamayacak ölçüde düzenli olduğunu destekler. Köhler'in (1929) *Maluma-Takete* deneyiyle başlayan ve Ramachandran ile Hubbard'ın (2001) *Bouba-Kiki* düzenlemesiyle genişleyen bulgular, ses biçimleri ile kavramsal karşıtlıklar arasındaki eşleşmelerin konuşurlar tarafından tutarlı biçimde algılandığını göstermiştir. Bu çaprazduyusal eşleşmeler, sözlükte belgelenen sesbilgisel yoğunlaşmaların bilişsel dayanaklara sahip olduğunu düşündürür. Sözlükbilim açısından bu bulgular, sözvarlığı dağılımlarının yalnızca tarihsel ya da biçimsel olmadığını algısal yönelimler üzerinden de okunabileceğini gösteren bir değerlendirme hattı açar. Kavramsal karşıtlıkların sesbilgisel özelliklerle birlikte kodlanması özellikle büyüklük-küçüklük, yakınlık-uzaklık ve yoğunluk gibi alanlarda belirginleşir. Artdamaksı ünlülerin daha büyük ya da ağır değerlere; öndamaksı ünlülerin daha küçük ya da hafif değerlere yönelim göstermesi, niteleyicilerde eylemlerde ve ifade edici sözvarlığında yinelenen bir örüntü sunar. Derlem temelli sözlükler, bu örüntülerin hangi alt alanlarda yoğunlaştığını ve hangi biçimbirimsel kalıplarla birlikte çalıştığını madde başı düzeyinde görünür kılar. Bu görünürlük, ses sembolizminin sözlük düzeyinde düzenli bir araştırma nesnesi olarak kurulmasına olanak tanır. Duyumyansıtımlı sözcükler, ses sembolizminin sözlükbilim açısından taşıdığı değeri en açık biçimde ortaya koyan sözlüksel türler arasında yer alır. Bu birimler; duyusal deneyimi, devinimi, doku algısını ve duygulanımı ses biçimi üzerinden doğrudan kodlar. Dingemans'e'nin (2012) çalışmaları, duyumyansıtımlı sözcüklerin diller arasında sistematik özellikler sergilediğini ve belirli sesbilgisel stratejilerle anlam yoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir. Derlem temelli sözlüklerde bu birimlerin doğal söylem örnekleriyle birlikte işlenmesi, ses sembolizminin dil içi işleyişini saydam hâle getirir. Bu nedenle duyumyansıtımlı sözvarlığının sözlük tasarımında ayrı bir izlek olarak düzenlenmesi; ses-anlam eşleşmelerinin sözlüksel, bürünsel ve söylemsel düzeyler boyunca birlikte izlenebilmesi açısından yöntemsel bir kazanım sunar.

Sözvarlığı dağılımlarının sesbilgisi kuramı açısından taşıdığı rol, olasılıksal sesbilim alanyazınıyla birlikte daha da belirginleşir. Berko'nun (1958) öncü çalışmalarından itibaren geliştirilen deneysel yaklaşımlar, konuşurların yeni sözcük biçimlerine ilişkin yargılarının mevcut sözvarlığı örüntüleriyle tutarlı biçimde şekillendiğini göstermiştir. Bu bulgu, ses sembolizminin sözvarlığı içi dağılımlar üzerinden işleyen bir düzenek olarak ele alınmasını destekler. Sözlüklerin metin örnekleriyle birlikte yapılandırılması, bu düzeneklerin söylem bağlamında da izlenebilmesini sağlar. Mathiot'un *Tohono O'odham* sözlüğü ve bu veriler üzerinden yürütülen çözümlenmeler, ses sembolik örüntülerin anlatı ve performans bağlamlarında sistematik biçimde dağıldığını göstermiştir (Mathiot, 1973; Fitzgerald, 2013, 2017). Bu bulgular, sözlükbilimin ses sembolizmi için çözümlenme nesnesinin kurulduğu temel bir düzlem olduğunu ortaya koyar. Özetlemek gerekirse sözlükbilim, ses sembolizmini görünür kılan başat alanlardan biri olarak değerlendirilmelidir. Sesbirimsel biçimlerin anlamsal alanlarla birlikte örgütlenişi sözlük düzeyinde izlenebilir hâle gelmekte; bu izlenebilirlik, ses sembolizmini sistematik ve uzmanlık gerektiren bir çözümlenme alanına dönüştürmektedir. Sonraki başlıkta bu ilişkilerin bağlı konuşma, bürün ve söylem bağlamlarında derlem bütüncesi verisi üzerinden nasıl genişlediği temel hatlarıyla ele alınacaktır.

3. Derlem Verisinde Ses Sembolizminin Bağlamsal Dağılımı

Derlem bütünceleri; sesbirimsel biçimlerin anlamla kurduğu eşleşmelerin söylem, etkileşim sırası ve kullanım değerleri boyunca izlenebildiği veri alanları olarak yapılandırılır. Bu veri düzeni içinde ses örüntüleri, konuşurların dilsel pratikleriyle birlikte kayda geçirilir; böylece ses-anlam eşleşmeleri, türsel dağılımlar ve bağlam içi yoğunlaşmalar üzerinden çözümlenebilir hâle gelir. Metinlerin derlem üretiminde merkezî konumda tutulması, dilsel yapıların söylem türleri ve kültürel bağlamlar aracılığıyla kavranmasına dayanan bir kabulle uyumludur (Woodbury, 2003, 2011; Hill, 2006a). Hymes'in (1971) etnografik iletişim yaklaşımında geliştirilen *ways of speaking* kavramı, bu kabulü yöntemsel bir düzleme taşır. Söylem türleri, iletişimsel amaçlarla birlikte sesbilgisel ve bürünsel yoğunlaşmaları da örgütleyen yapılardır. Bu çerçevede ses sembolizmi, söylem türleri boyunca beliren sesbilgisel yoğunlukların bağlamsal olarak anlamsal işlev kazanması biçiminde kavramsallaştırılır. Anlatı, betimleme, performans ve gündelik etkileşim; seslerin ritmik örgütlenme, perde hareketleri ve akustik ipuçları aracılığıyla anlam kurulumuna katıldığı özgül bağlamlar üretir. Derlem bütünceleri tam da bu bağlamlarda ortaya çıkan ses sembolik yoğunlaşmaların yinelenen dağılımlarını görünür kılan bir gözlem ortamı sağlar. Garrett'in (2023) dil temelli alanların tarihsel dönüşümüne ilişkin değerlendirmeleri, bağlama duyarlı çözümlenmelerin dilsel analiz açısından taşıdığı bilgikuramsal ağırlığı açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu başlığın temel çıkarımı, ses sembolizminin derlem çözümlenmelerinde bağlamla birlikte inşa edilen bir olgu olarak değerlendirilmesinin gerekli olduğudur.

Yalıtık konuşmanın karşıtı olarak bağlı konuşmanın sistematik biçimde çözümlenmesi, derlem bütüncelerinin sesbilgisi çalışmaları açısından sunduğu temel katkılardan biridir. Yalıtık sözcük biçimleri, sesbirimsel karşıtlıkların söylem içindeki dizilişini ve bürünsel koşullanmasını sınırlı ölçüde yansıtır. Currie Hall ve çalışma arkadaşlarının geliştirdiği derlem temelli sesbilgisi yaklaşımı, ses örüntülerinin geniş, çeşitli ve doğal veri kümeleri üzerinden güvenilir biçimde çözümlenebildiğini göstermektedir (Currie Hall vd., 2018; Currie Hall, 2022). Bu yaklaşım, ses sembolizmi açısından belirleyicidir; çünkü ses sembolik etkiler, sözlükbirim sınırları boyunca değil bürün yapılar ve söylemsel düzenlemeler boyunca yoğunlaşma eğilimi gösterir. Bu nedenle ses sembolizmi çözümlenmesi; bürünbirimler, ezgi öbekleri ve etkileşimsel dönüş birimleriyle birlikte yürütülmelidir. Perde temelli ayrımlar ve bürün üzerine yürütülen çalışmalar, ses sembolizminin bağlama dayalı niteliğini daha da belirginleştirir. Daly ve Hyman'ın (2007) *Peñoles Mixtec* dili üzerine çözümlenmeleri, ton değerlerinin bağlam içinde örgütlenen bir işlevsel sistem sunduğunu göstermiştir. Hyman'ın (2011) ton ile ezgi ilişkisine dair değerlendirmeleri, perde hareketlerinin söylem içindeki anlamsal yükünü ayrıntılı biçimde ortaya koyar. Gussenhoven (2004) ve Gordon (2016) tarafından geliştirilen ezgi modelleri, bürünsel biçimlerin anlamsal ve edimbilimsel işlevlerle birlikte düzenlendiğini göstermektedir. Bu bulgular, ses sembolizminin bürünsel örüntülerin bağlamsal örgütlenişiyle de kurulduğunu destekler.

Derlem bütünceleri, sesbilgisi ile tümce yapısı arasındaki etkileşimlerin ses sembolizmi açısından çözümlenmesine de olanak tanır. Sande'nin (2019) *Guébie* dili üzerine ayrıntılı incelemeleri, sesbilgisel biçimlerin tümce içinde işlevsel roller üstlendiğini göstermektedir. Bu örüntüler, fonolojik bilginin dilbilgisel yapılara dağılımını tartışan Kramer (2010) ve Norris'in (2014) yaklaşımlarıyla birlikte değerlendirildiğinde ses sembolizminin dilbilgisel işleyişe eklenilen bir boyut kazandığı görülür. Ses biçimleri; tümce içi konum, bilgi yapısı ve söylem örgütlenmesi boyunca anlam ağırlığı kazanır böylece ses-anlam eşleşmeleri dizimsel yapı ile çözümlenebilir hâle gelir. Sesletimsel değişkenlik, derlem bütüncelerinin ses sembolizmi açısından taşıdığı önemi daha da derinleştirir. Pierrehumbert ve Beckman'ın (1988) sesletim-sesbirim arayüzü yaklaşımı, akustik gerçekleştirmelerin bağlam ve söylemle birlikte ele alındığında çözümlenme değerinin arttığını göstermektedir. Ladd'in (2008) bürün çözümlenmeleri, sesbilgisel biçimlerin söylem içinde değişkenlik sergileyen örüntüler olarak izlendiğini ortaya koyar. Lindblom'un konuşma üretimi çalışmaları ile Baese-Berk ve Goldrick ile Nelson ve Wedel'in bulguları, sesletimsel ayrımların anlamsal ağırlıkla birlikte düzenli biçimde yoğunlaşabildiğini göstermektedir (Lindblom, 1986; Baese-Berk ve Goldrick, 2009; Nelson ve Wedel, 2017). Bu düzenlilik, ses sembolizminin akustik ipuçları üzerinden de bağlamsal olarak inşa edildiğini destekler. Tüm bu durumlar bir arada düşünüldüğünde derlem bütünceleri; ses sembolizminin söylem, bürün ve etkileşim düzeylerinde nasıl örgütlendiğini bütünlüklü biçimde gözlemlemeye elverişli bir veri zemini sunar. Ses ile

anlam arasındaki ilişkiler, bağlamsal yoğunluklar ve dağılımsal örüntüler üzerinden izlenebilir hâle gelir. Bu düzlemde ses sembolizmi, sesbirimsel biçimlerin söylem içindeki işlevsel yoğunlaşmalarını çözümleyen uzmanlaşmış bir araştırma alanı olarak belirginleşir. Bir sonraki başlıkta bu yoğunlaşmaların müzik ve sözlü sanatlar bağlamında estetik ve kültürel yapılara nasıl dönüştüğü ana hatlarıyla ele alınacaktır.

4. Müzik ve Sözlü Sanatlarda Ses-Anlam İlişkileri

Derlem bütüncesi odaklı dil çalışmalarında müzik ve sözlü sanatlar, sesin dil dizgesi içindeki işlevinin en yoğun ve en bilinçli biçimde izlenebildiği icra alanları olarak öne çıkar. Bu alanlar, ses örüntülerinin anlam üretimi amacıyla estetik ölçütler doğrultusunda düzenlendiği pratikler sunar. Caballero (2015) ve McPherson'ın (2017a) derlem üretiminde müzik ve sözlü sanatlara özel bir çalışma alanı açması, sesbilgisinin estetik ve kültürel boyutlarını çözümlemenin merkezine yerleştiren bilinçli bir yöntem seçimi olarak değerlendirilmelidir. Devam eden satırlarda ses, dil dizgesi içinde anlamın kurulduğu edilgen bir araç olarak görülmeksizin anlam taşıyan bir yapı olarak ele alınmaktadır.

Müzikle dil arasındaki ilişki, özellikle tonlu dillerde sesin anlamsal değerinin doğrudan gözlemlenebildiği bir yapı sunar. McPherson'ın *Seenku* dili üzerine çalışmaları, ton örüntülerinin müziksel yapılarda sistematik biçimde yeniden düzenlendiğini ve bu düzenlemenin dilsel içeriği taşıdığını ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır (McPherson 2017a, 2017b). Literatürde *müziksel ikame (musical surrogate)* olarak tanımlanan bu düzenek; perde, süre ve ritim gibi bürünsel parametrelerin anlamsal içeriğin aktarımında sadece yardımcı olmadığını aynı zamanda kilit bir rol üstlendiğini gösterir. Bu tür yapılarda ses, anlamın edilgen bir eşlikçisi olmaktan çıkarak onun doğrudan taşıyıcısı olarak işlev görür. Bürünsel biçimleme, anlamın zihinsel yapısına içkin bir bileşen olarak kavramsal örgütlenmeye doğrudan katkı sunar. Bu sayede ses sembolizmi, soyut bir eğilim olmaktan çıkarak deneysel olarak izlenebilen ve düzenli biçimde yinelenen bir dağılıma dönüşür.

Sesbirimsel ve bürünsel biçimlerin müziksel yapılar içinde anlamla birlikte örgütlenmesi, ses sembolizminin kültürel olarak yapılandırılmış bir pratik olarak ele alınmasını mümkün kılar. Caballero'nun (2015, 2022a) *Choguita Rarámuri* dili üzerine çalışmaları, müziksel ve ritüel bağlamlarda ses örüntülerinin belirli anlamsal alanlarla düzenli biçimde eşleştirildiğini göstermektedir. Bu düzenlilikler, ses sembolizminin bireysel sezgilere indirgenemeyecek ölçüde toplulukça paylaşılan sesbilgisel anlamlandırma stratejilerine dayandığını ortaya koyar. Derlem verisinde gözlenen yinelenmeler, bu stratejilerin türsel beklentiler ve icra normları çerçevesinde yerleşiklediğini düşündürür. Bir diğer taraftan sözlü sanatlar, sesin anlam taşıma kapasitesinin yüksek yoğunlukta işlendiği bir başka icra alanı olarak belirginleşir. Anlatı, şiirsel söylem ve dil oyunları, sesbilgisel biçimin bilinçli biçimde işlendiği ve estetik düzenlemeye tabi

tutulduğu söylem türleridir. Fitzgerald'ın (2017) sözlü sanatlar üzerine çalışmaları anlatı ve şiir bağlamlarında ses örüntülerinin imge kuruluşu, duygulanım geçişleri ve anlatı örgüsüyle birlikte düzenlendiğini ayrıntılı biçimde göstermektedir. Bu bulgular, ses sembolizminin algısal eşleme düzeyinde sınırlı bir olgu olmadığını; anlatsal ve estetik örgütlenmenin içinde anlam yoğunluğu üreten bir düzenleyici ilke olarak işlediğini ortaya koyar.

Sözlü gelenekler ve bürün örüntüleri üzerine yürütülen çalışmalar, farklı dil topluluklarında benzer sesbilgisel stratejilerin icra bağlamında yinelenebildiğini göstermektedir (Campbell, 2020; Agostinho ve Araujo, 2021). Epps ve çalışma arkadaşlarının Amazon dilleri üzerine kapsamlı çözümlenmeleri, ses örüntülerinin anlatı ve performans bağlamlarında duygulanımsal ve kavramsal yoğunluk oluşturacak biçimde düzenlendiğini ortaya koymaktadır (Epps vd., 2023). Bu veriler, sözlü sanatlarda gözlenen ses sembolik örüntülerin tipolojik ölçekte izlenebilir bir yaygınlık sergilediğini ve estetik türler içinde örgütlenen sesbilgisel kaynaklara dayandığını düşündürür.

Edim bağlamlarında ses sembolizmi, sesbilgisel biçimin estetik ve anlatsal yapı içinde anlam yoğunluğu kazanması olarak işlev görür. Ritimsel dizilim, perde hareketleri ve yinelenme örüntüleri, anlatının duygulanımsal yönelimini ve kavramsal çerçevesini biçimlendiren araçlar hâline gelir. Bu süreçte sesbilgisel düzenlemeye ilişkin üst-dilsel farkındalık görünürlük kazanır; ses örüntüleri türsel beklentiler doğrultusunda kurgulanır ve edim sırasında bilinçli biçimde denetlenir. Bu durum, sesbilgisel biçimin kültürel ifadenin merkezî bileşenlerinden biri olarak işlediğini açık biçimde ortaya koyar. Müzik ve sözlü sanatların derlem bütüncesi kapsamında kayda geçirilmesi, ses sembolizmi çözümlemesi açısından yöntemsel bir zorunluluk taşır. Edim bağlamları, ses biçiminin anlamla nasıl örgütlendiğini doğrudan gözlemlemeye elverişli bir veri ortamı sunar. Söylem türü çeşitliliği ve kültürel bağlamın belirleyiciliği, bu tür verilerin çözümleme değerini artırır (Woodbury, 2003, 2011; Hill, 2006a). Hymes'ın (1971) etnografik iletişim yaklaşımı, edim pratiklerinin dil dizgesi içindeki yerini kavramsallaştırmaya yarayan bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, ses sembolizminin türsel ve estetik düzenekler içinde örgütlediği savını destekleyen kuramsal bir dayanak sağlar.

Yukarıda sözü edilen durumlar bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiğinde ses sembolizminin müzik ve sözlü sanatlar bağlamında sesbilgisel biçimi anlam, duygu ve kültürel değerlerle harmanlayan bir yapılanma olduğu görülmektedir. Ses sembolizmi bu çerçevede ses dizgesinin estetik ve toplumsal boyutlarını eş zamanlı olarak düzenleyen kurucu bir ilke işlevi görür. Çalışmanın bir sonraki başlığında söz konusu ilkenin dilbilgisi yazımındaki temsili ve sesbilgisel çözümlemenin betimleyici yapılarına ne şekilde entegre edildiği irdelenecektir.

5. Dilbilgisi Yazımı ve Ses Sembolizminin Yapısal Temsili

Dilbilgisi yazımı, derlem temelli dil çalışmalarında dil dizgesinin hangi ilkelerle

kavramsallaştırıldığını en açık biçimde görünür kılan betimleyici alandır. Himmelmann'ın (1998, 2006) derlem temelli yaklaşımı, dilbilgisini yalıtık bir kurallar bütünü olarak değil kullanım örüntülerinin düzenli bir temsili olarak kurar. Bu yaklaşım, dilbilgisinin biçimsel birim envanterini sunmakla sınırlı kalmamasını; birimlerin bağlam içi gerçekleştirmelerini, işlev değerlerini ve kültürel pratiklerle kurduğu ilişkileri de betime dahil etmesini gerektirir. Woodbury'nin (2003, 2011) dilbilgisi, metin ve sözlük arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaları betimin kullanım ve söylemle birlikte düşünülmesini yöntemsel bir ilke hâline getirmiştir.

Sesbilgisi, dilbilgisi yazımında kurucu bir betimleme düzeyi olarak konumlandırılır. Rice'ın (2014) betimleyici dilbilgilerine ilişkin değerlendirmeleri, ses örüntülerinin biçimbilimsel yapılanmayı yönlendirdiğini, tümce yapısının örgütlenmesine eşlik ettiğini ve söylem içi düzenlemede işlevsel yük taşıdığını göstermektedir. Bu nedenle sesbilgisel örüntüler, dilbilgisel ulamların biçimlenişi ve kullanım değerleriyle birlikte dilbilgisinin farklı bölümlerine dağılmış biçimde temsil edilir. Sesbirimsel biçimler, dilbilgisinin farklı bölümlerine dağılmış bir görünüm kazanır. Bu dağılım, ses biçimlerinin anlamsal işlevlerle birlikte ele alınmasını betimleyici bir zorunluluk hâline getirir. Bu noktada ses sembolizmi, dilbilgisel betimin açıklayıcı gücünü genişleten edilgen bir parça olmaktan çok biçim-anlam ilişkilerinin düzenliliğini görünür kılan kurucu bir ilke olarak konumlanır. Daha önce de dile getirildiği üzere ses sembolizmi, sesbirimsel biçim ile anlamsal işlev arasındaki ilişkinin benzerlik temelli ve bağlamsal gösterge değerleri boyunca örgütlenmesine dayanır. Sesbirimsel biçimler belirli anlamsal alanlarla düzenli biçimde yan yana geldiğinde bu eşleşmeler dilbilgisel yapıların biçimlenme yollarına yansır. Bu durum, dilbilgisinin yalnızca biçimsel karşıtlıkları içermediğini biçim-anlam güdülenmesini de temsil etmesi gerekliliğini gösterir. Dilbilgisel ulamların sesbilgisel olarak sezdirilebilir bir görünürlük kazanması, ikoniklik yönelimli bu örgütlenmeyle ilişkilidir. Dilbilgisi yazımı bu ilişkileri temsil ettiğinde dil dizgesinin işleyişi daha bütünlüklü biçimde betimlenebilir. Kavramsal alanların ses özellikleriyle birlikte kodlanması, ses sembolizminin fiziksel ve boğumlanımsal temelleriyle birlikte ele alınmasına imkân verir. Tekrar hatırlatmak gerekirse büyüklük-küçüklük, yakınlık-uzaklık ve yoğunluk gibi karşıtlıklar, ünlü nitelikleri ve sesletim ipuçlarıyla birlikte örüntülenir: artdamaksı ünlülerin genişlik ve ağırlık yönelimleriyle öndamaksı ünlülerin küçüklük ve hafiflik yönelimleriyle eşleşmesi, sözvarlığında gözlenen bir düzenliliği işaret eder. Aynı düzenlilik, dilbilgisel yapılarda da izlenebilir. Bazı biçimbilimsel ulamlarda sesbilgisel belirginlik; yinelenme ve yoğunluk artışı, ulamın anlamsal ağırlığıyla birlikte yorumlanır. Bu örüntülerin betimde temsil edilmesi, ses sembolizminin dilbilgisel iç örgütlenmeye nasıl yayıldığını görünür kılar. Ses kaynakları, belirli anlamsal alanlarla düzenli biçimde ilişkilendirilen ses kümeleri aracılığıyla ses sembolizminin dilbilgisel yapılarla kesiştiği bir düzlem sunar. Sözlüksel düzeyde beliren ses-anlam eşleşmelerinin zaman içinde biçimbilimsel yapılara ve dilbilgisel örüntülere doğru genişleyebilmesi,

ses sembolik örüntülerin dilbilgiselleşme süreçlerine katılımına işaret eder. Dilbilgisi yazımı, ses köklerinin türetimsel ve çekimsel yapılarıdaki dağılımını düzenli biçimde temsil ettiğinde sesbirimsel biçimlerin dilbilgisel yapı oluşumuna katkısı doğrudan çözümleme nesnesi hâline gelir.

Sesbilgisi ile biçimbilim ve tümce yapısı arasındaki etkileşimi ele alan kuramsal çalışmalar, bu içkinliğin kuramsal zeminini ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur. Kiparsky'nin (1985) biçim ve işlev ilişkisini merkeze alan çözümlenmeleri, ses örgütlenmesinin dilbilgisel süreçlerle birlikte kurulduğunu göstermektedir. Inkelas'ın (1997, 2014) arayüz yaklaşımları, sesbirimsel biçimlerin biçimbilimsel yapılanmayla birlikte işlediğini ve bu birlikteliğin örüntü oluşumunda belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Truckenbrodt (2007) ve Selkirk'in (2011) bürün yapısı üzerine çalışmaları, bürünsel örüntülerin tümce yapısıyla uyumlu biçimde düzenlendiğini göstererek sesbilgisinin dilbilgisel mimari içindeki yerini daha da belirginleştirir. Bu kuramsal hat, ses sembolizminin dilbilgisel temsil içinde neden yapısal bir yer edinmesi gerektiğini açıklayan bir dayanak sunmaya görüldüğü üzere güçlü bir adaydır. Bu çerçevede sesbirimsel ve bürünsel biçimler, biçimbilimsel ve tümcebilimsel örüntülere eşlik ederken anlamsal işlevlerle birlikte örgütlenir. Dilbilgisi bu örgütlenmeyi temsil ettiğinde yalnızca biçimlerin dizgesel düzeni dikkate alınmaz aynı zamanda anlam kurulumunun işleme yolları da betime dahil edilir. Ses sembolizmi, bu temsilde dilbilgisel betimin açıklayıcı derinliğini belirleyen düzenleyici ilkelerden biri hâline gelir.

Derlem temelli dilbilgisel verilerde metinlerden türetilen örneklerin kullanımı, ses sembolik örüntülerin betimlenmesi açısından belirleyici bir rol üstlenir. Mosel'in (2011) dilbilgisi yazımına ilişkin değerlendirmeleri, örneklerin doğal söylem bağlarından seçilmesinin betimin güvenilirliğini artırdığını vurgulamaktadır. Rice'nin (2018) sözlük ve dilbilgisi arasındaki ilişkiye dair çalışmaları, sözlüksel ve dilbilgisel bilginin birlikte ele alınmasının ses biçimlerinin anlamsal işlevlerini görünür kıldığını göstermektedir. Bu örnekleme çizgisi, ses sembolizminin dilbilgisel yapı içindeki dağılımını ayrıntılı biçimde izlemeye olanak tanır. Özetlemek gerekirse ses sembolizmi, derlem temelli dilbilgisi yazımını ses sembolizminin kuramsal bir iddia düzeyinden betimleyici bir zorunluluk düzeyine taşıyan bir çalışma alanı olarak kurar. Sesbirimsel biçimlerin anlamsal işlevlerle birlikte düzenli biçimde temsil edilmesi, dilbilgisini bir envanter metni olmaktan çıkarır; dilbilgisi, bu yolla anlam üretme düzeneklerini belgeleyen bütünlüklü bir betime dönüşür. Ses sembolizmi, bu dönüşüm içinde dilbilgisel betimin bilgikuramsal mimarisini biçimlendiren temel ilkelerden biri olarak yer alır.

6. Topluluk Odaklı Yaklaşımlar ve Ses Sembolizmi

Derlem temelli dil çalışmaları, akademik bilgi üretiminin yanı sıra dil topluluklarıyla kurulan ilişkinin etik, öğretimsel ve temsile ilişkin boyutlarını belirleyen bir uygulama alanı olarak ele alınır ve üretilen gereçlerin çok amaçlı, yeniden kullanılabilir ve

topluluklar açısından anlamlı olmasını temel bir ilke düzeyine yerleştirir (Himmelmann, 1998, 2006). Bu ilke, derlem çıktılarının aktarımını ve öğrenimini doğrudan destekleyen araçlar olarak tasarlanmasını gerektirir. Woodbury'nin (2003, 2011) çalışmaları, bu gerekliliği dilin topluluk içindeki yaşantısal boyutlarının görünür kılınmasına bağlayarak kuramsal bir zemine taşır.

Topluluk odaklı derlem yaklaşımları, dilsel biçimlerin topluluk üyeleri tarafından nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı sorusunu çözümlenmenin merkezine yerleştirir. Hill'in (2006a, 2006b) dil ideolojileri ve söylem pratikleri üzerine çalışmaları, dilsel yapıların topluluk içinde duygulanım ve kimlik ilişkileri aracılığıyla kavrandığını göstermektedir. Bu bağlamda ses sembolizmi, topluluk sezgisinin önemli kaynaklarından biri olarak ortaya çıkar. Ses-anlam ilişkilerinin benzerlik temelli ve bağlamsal gösterge değerleri üzerinden örgütlenmesi, algısal ve bedensel deneyimlerle desteklenen eşlemeler üretir. Topluluk üyelerinin belirli ses biçimlerini belirli kavramsal alanlarla ilişkilendirmesi, paylaşılan bilişsel ve bedensel deneyimlerin dilsel düzlemde örgütlenmesi olarak yorumlanabilir. Böylece söz konusu sezgisel yapılanma aracılığıyla ses sembolizmi, topluluk bilgisini görünür kılan açıklayıcı bir hat sunar. Bu hatla ses sembolizminin boğumlanım ve sesletim temelleri, az önce dile getirilen sezgilerin öğretim açısından güçlü bir dayanak oluşturmasını sağlar. Büyüklük, yoğunluk, yakınlık ve duygulanımsal yük gibi kavramsal alanlar, ses özellikleriyle birlikte kodlanır; üretim ve algı süreçleri konuşura doğrudan eklenir. Bu durum, ses biçimlerinin öğrenciler açısından soyut göstergeler olarak kalmamasını; bedensel deneyimle uyumlu ipuçları olarak algılanmasını mümkün kılar. Derlem temelli öğretim gereçlerinde ses biçimleri ile anlamsal işlevlerin birlikte sunulması, öğrencinin dili iç tutarlılığı olan bir örüntüler ağı olarak kavramasını destekler. Rice'ın dilbilgisi ve sözlük çalışmalarının öğretimsel kullanımına ilişkin değerlendirmeleri, ses örüntülerinin anlamsal işlevlerle birlikte işlendiği durumlarda dil farkındalığının belirgin biçimde arttığını göstermektedir (Rice, 2018). Bu bulgular, ses sembolizminin öğretimsel tasarımda düzenleyici bir ilke olarak kullanılabileceğini ortaya koyar. Çaprazduyusal eşlemeler, topluluk temelli öğretim ve uygulamalar için ayrıca açıklayıcı bir boyut sunar. Seslerin görsel, dokunsal ve duygulanımsal alanlarla birlikte algılanması, dil öğreniminin çokduyulu bir süreç olarak yapılandırılmasına katkı sağlar. Müzik, ritim ve sözlü sanatların topluluk öğretiminde güçlü bir yer edinmesi, bu eşlemelerin doğal bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Ses biçimlerinin ritim, perde ve yinelenme örüntüleriyle anlam yoğunluğu kazanması, dilin topluluk içinde duyumsanarak öğrenilen ve aktarılan bir pratik olarak sürdürülmesini destekler. Bu minvalde müziksel ve sözlü sanatlara dayalı öğretim içerikleri, ses sembolizmi çözümlenmesiyle birlikte ele alındığında dilin yaşantısal boyutunu öğretim alanına taşır.

Topluluk temelli çalışmalarda ses sembolizmi, dilin estetik ve duygulanımsal boyutlarıyla birlikte işleyen bir değer alanı oluşturur. Müziksel ve anlatsal icralarda yoğunlaşan ses

örüntüleri, topluluk üyeleri açısından kimlik kurucu ve aidiyet üreten biçimler olarak değerlendirilir. Caballero ve McPherson'ın vurguladığı üzere bu tür icra içeriklerinin derlem gereçlerine dahil edilmesi, çalışmaların topluluk açısından anlamlılık üretmesiyle doğrudan ilişkilidir. Ses sembolizmi, estetik değerlerin ve duygulanımın ses üzerinden nasıl örgütlendiğini açıklayan anahtar bir ilke olarak bu bağlamda belirginleşir.

Ses sembolizmini merkeze alan bir yaklaşım, etik temsil açısından da belirleyici sonuçlar üretir. Ses biçimlerinin anlamsal, duygulanımsal ve kültürel değerlerle birlikte temsil edilmesi, toplulukların kendi dillerini tanınabilir ve sahiplenilebilir bir görünüm içinde değerlendirmesine imkân verir. Garrett'in (2023) alanın tarihsel dönüşümüne ilişkin değerlendirmeleri, araştırmacı ile topluluk arasındaki ilişkinin karşılıklılık ve temsil sorumluluğu temelinde yeniden kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ses sembolizmi, topluluk sezgilerini marjinalleştirmeden dilsel bilginin meşru ve açıklanabilir bir bileşeni olarak yapılandırılmasını sağlar. Özetle ses sembolizmi, derlem temelli dil çalışmalarının topluluk hedefleriyle uyumlanmasını sağlayan düzenleyici ilkeler arasında yer alır. Derlem çıktılarında sesbilgisel biçimlerin anlamsal işlevlerle birlikte temsil edilmesi, dilin yalnızca kayda geçirilmesine değil yaşantısal sürekliliğinin desteklenmesine de katkı sağlar. Öğretim gereçleri, sözlükler ve dilbilgileri, ses sembolik örüntülerin görünür kılındığı bir yaklaşımla birlikte topluluk üyelerinin kendi dillerine ilişkin farkındalığını güçlendiren araçlara dönüşür.

Sonuç

Ses sembolizmi, mevcut derlem temelli dil çalışmalarında genellikle ele alınmayan bir olgudur. Bu çalışma, ses sembolizmi ile derlem temelli yaklaşımın bir arada nasıl çalışabileceğini ortaya koymayı ve bu iki alanın birlikte ele alınabilirliğine dair bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir. Ses sembolizmi çalışma boyunca sesbilgisel biçim ile anlam arasındaki ilişkinin kültürel, bilişsel ve bedensel dayanaklarını açıklayan kurucu bir ilke olarak yeniden konumlandırılmıştır. Altı başlık boyunca geliştirilen çözümleme akışı ses sembolizminin derlem üretiminden sözlükbilime, bağlı konuşma çözümlemesinden estetik icra bağlamlarına, dilbilgisi yazımından topluluk temelli öğretim uygulamalarına uzanan bütüncül bir örgütleyici mantık sunduğunu göstermiştir.

Kuramsal ve etik yönelim açısından bu çalışma, anlamın bağlı konuşma içinde söylem türleri boyunca ve etkileşim sırası üzerinden kurulduğu kabulünü ses sembolizmiyle birlikte ele almıştır. Ses biçimlerinin anlamsal işlevlerle güdülenmiş ilişkiler kurduğu bulgusu, ses sembolizminin "nedensizlikten sapma" olarak sınıflandırılmasını sorgulamaya açmıştır. Benzerlik temelli gösterge değeri ve bağlamsal gösterge değeri üzerinden işleyen bir göstergeleştirme düzeninin varlığı görünür kılınmıştır. Bu görünürlük, derlem temelli çalışmalarda temsil sorumluluğunun yalnızca biçimsel envanter sunumuyla sınırlanamayacağını; konuşur algısının, sezgisinin ve yaşantısal bilgisinin betimleyici düzleme dahil edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Sözlükbilim bağlamında ulaşılan sonuçlar; ses sembolizminin sözvarlığı içinde dağılımsal olarak izlenebilir; düzenli ve çözümlenebilir bir örüntüler alanı sunduğunu göstermiştir. Ses kökleri, duyumyansıtımlı sözcükler ve belirli ses özelliklerinin belirli anlamsal alanlarda yoğunlaşması, sözlüğün yalnızca alfabetik ya da kavramsal bir dizin olarak yapılandırılmayacağını ortaya koymuştur. Bu çalışma, sözlüğü sesbilgisel-anlamsal örgütlenmenin izlendiği bir çözümlenebilir mimarisi olarak yeniden düşünmeyi önermektedir. Bu çerçevede ses sembolizmi, bireysel sezgiye indirgenen bir olgu olmaktan çıkmış; sözvarlığı dağılımları, eşdizimlilik örüntüleri ve kullanım bağlamları üzerinden sistematik biçimde çözümlenebilir bir araştırma nesnesi hâline gelmiştir.

Derlem bütüncelerine dayalı çözümlenmeler, ses sembolizminin bağlamdan bağımsız yalıtık biçim-anlam eşleşmelerine indirgenemeyeceğini açık biçimde ortaya koymuştur. Söylem türleri, bürün yapısı ve bağlı konuşma örnekçeleri, ses sembolik etkilerin yoğunlaştığı temel çözümlenebilir alanlar olarak belirginleşmiştir. Ton, ritim, vurgu ve sesletimsel değişkenlik bulguları, anlam üretiminin ünsüz ve ünlü düzeyiyle sınırlı olmadığını; söylem ve etkileşim örgütlenmesi içinde kurulduğunu göstermiştir. Bu sonuç, ses sembolizmi çözümlenmesinin derlem bütüncesi tabanlı, bağlama duyarlı yöntemlerle yürütülmesini yöntemsel bir ilke düzeyine taşımıştır.

Müzik ve sözlü sanatlar bağlamında geliştirilen çözümlenmeler, ses sembolizminin estetik ve kültürel boyutlarını görünür kılmıştır. Müziksel ikame, anlatı icrası ve ritüel bağlamlar; sesin anlam taşıyan bir biçime dönüştüğü alanlar olarak öne çıkmıştır. Bu alanlarda sesbilgisel biçim, anlamın eşlikçisi olmaktan çıkarak anlamın taşındığı ve düzenlendiği bir icra düzeneği hâline gelmiştir. Bu bulgu, ses sembolizminin soyut bir eğilim olarak ele alınmasını engellemiş; toplulukça paylaşılan, türsel beklentilerle yapılandırılan ve estetik normlarla denetlenen bir pratik olarak kavramsallaştırılmasını mümkün kılmıştır.

Dilbilgisi yazımı bağlamında elde edilen bulgular, ses sembolizminin betimleyici dilbilgisinin yapısal mimarisi içinde anlamlı bir temsil alanı bulduğunu göstermektedir. Sesbilgisel biçimlerin biçimbilimsel ve tümcebilimsel örüntülerle birlikte anlamsal işlevler doğrultusunda ele alınması, dilbilgisel betimin biçim-anlam ilişkilerini kapsayan bir açıklama düzlemine genişletilmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda ses sembolizmi, söz konusu eşleşmeler için ortak bir kavramsal çerçeve sunarak betimleyici çözümlenmenin açıklayıcı kapasitesini güçlendirmektedir; dilbilgisel ulamların sesbilgisel belirginliği, dağılımsal yoğunluklar ve bürünsel işaretlemeyle okunabilir hâle gelmektedir.

Topluluk hedefleri ve öğretim uygulamaları bağlamında ise ses sembolizmi, dilin yaşantısal boyutunu açıklayan temel düzeneklerden biri olarak değerlendirilmiştir. Ses-anlam eşleşmeleri, sezgisel rastlantılar olarak bırakılmamış; bedensel, algısal ve çaprazduyusal süreçlere dayanan düzenli yapılar olarak yorumlanmıştır. Bu yaklaşım,

topluluk üyelerinin dilsel sezgilerini öğretim açısından güçlü, etik temsil açısından meşru bir bilgi kaynağı hâline getirmiştir. Ses sembolizminin derlem çıktıları içinde görünür hâle getirilmesi, bu çıktılara dilsel belgelenmenin ötesine uzanan bir işlev kazandırmakta kuşaklar arası aktarım süreçleri ve kültürel süreklilikle ilişkilendirilebilen bir kullanım alanı açmaktadır.

Ses sembolizmi bu çalışmada derlem temelli dil çalışmalarının kuramsal, yöntemsel ve etik boyutlarını birlikte ele almaya imkân veren bütünleştirici bir ilke olarak ele alınmaktadır. Bu ilkenin dilsel yapıların kayda geçirilmesi, betimlenmesi ve topluluk temelli kullanım alanlarıyla ilişkilendirilmesi süreçlerinde ortak bir çözümleme çerçevesi sunduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda gelecekte yürütülecek çalışmaların ses sembolizmini disiplinlerarası yaklaşımlar, geniş tipolojik veri kümeleri ve topluluk temelli iş birliği düzenekleri çerçevesinde incelemesinin derlem temelli dil çalışmalarının açıklayıcı kapasitesini ve etik duyarlılığını güçlendireceği öngörülmektedir.

Kaynakça

- Agostinho, A. L., ve Araujo, G. A. (2021). Prosody and verbal art in indigenous Amazonian languages. *Journal of Linguistic Anthropology*, 31(2), 215–236.
- Baese-Berk, M. M., ve Goldrick, M. (2009). Mechanisms of interaction in speech production. *Language and Cognitive Processes*, 24(4), 527–554.
- Berko, J. (1958). The child's learning of English morphology. *Word*, 14(2–3), 150–177.
- Boas, F. (1911). *Handbook of American Indian languages* (Vol. 1). Washington, DC: Government Printing Office.
- Caballero, G. (2015). Sound symbolism in ritual language. *Anthropological Linguistics*, 57(2), 123–154.
- Caballero, G. (2022a). Sound symbolism, ritual speech, and performance. In G. Caballero ve L. McPherson (Eds.), *Language documentation and verbal art* (pp. 87–112). Berlin: De Gruyter Mouton.
- Campbell, L. (2020). *Historical linguistics: An introduction* (4th ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Currie Hall, K. (2022). Corpus phonology. In J. Goldsmith, J. Riggle, ve A. C. L. Yu (Eds.), *The handbook of phonological theory* (2nd ed., pp. 610–636). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Currie Hall, K., Allen, B., Fry, M., Mackie, S., ve McAuliffe, M. (2018). Phonological corpus tools. *Journal of Linguistics*, 54(3), 1–36.
- Daly, J. P., ve Hyman, L. M. (2007). Tones and intonation in Peñoles Mixtec. *International Journal of American Linguistics*, 73(2), 165–207.
- Dingemans, M. (2012). Advances in the cross-linguistic study of ideophones. *Language and Linguistics Compass*, 6(10), 654–672.
- Epps, P., Michael, L., Beier, C., ve Neely, K. (2023). Verbal art and sound patterning in Amazonian

- languages. *Language Documentation ve Conservation*, 17, 1–48.
- Fitzgerald, C. (2013). Sound symbolism in narrative performance. *Journal of Linguistic Anthropology*, 23(1), 1–25.
- Fitzgerald, C. (2017). *Language ideologies and verbal art*. Tucson: University of Arizona Press.
- Garrett, P. (2023). The social history of linguistic anthropology. *Annual Review of Anthropology*, 52, 1–18.
- Gippert, J., Himmelmann, N. P., ve Mosel, U. (Eds.). (2006). *Essentials of language documentation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gordon, M. (2016). *Phonological typology*. Oxford: Oxford University Press.
- Grimm, S. (2022). Lexicography and phonological representation. *Lexicographica*, 38(1), 55–78.
- Gussenhoven, C. (2004). *The phonology of tone and intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haviland, J. B. (2006). Documenting lexical knowledge. In J. Gippert, N. P. Himmelmann, ve U. Mosel (Eds.), *Essentials of language documentation* (pp. 147–168). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hill, J. H. (2006a). The ethnography of language and language documentation. *Language Documentation ve Conservation*, 1(1), 1–12.
- Hill, J. H. (2006b). Cultural and ethical issues in language documentation. In J. Gippert et al. (Eds.), *Essentials of language documentation* (pp. 113–126). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Himmelmann, N. P. (1998). Documentary and descriptive linguistics. *Linguistics*, 36(1), 161–195.
- Himmelmann, N. P. (2006). Language documentation: What is it and what is it good for? In J. Gippert et al. (Eds.), *Essentials of language documentation* (pp. 1–30). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hyman, L. M. (2011). Tone: Is it different? In J. Goldsmith et al. (Eds.), *The handbook of phonological theory* (pp. 197–239). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Hymes, D. (1971). Models of the interaction of language and social life. In J. Gumperz ve D. Hymes (Eds.), *Directions in sociolinguistics* (pp. 35–71). New York, NY: Holt, Rinehart ve Winston.
- Inkelas, S. (1997). The theoretical status of morphologically conditioned phonology. *Linguistics*, 35(2), 393–418.
- Inkelas, S. (2014). Phonology–morphology interface. In J. Goldsmith et al. (Eds.), *The handbook of phonological theory* (2nd ed., pp. 68–101). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Kiparsky, P. (1985). Some consequences of lexical phonology. *Phonology Yearbook*, 2, 85–138.
- Köhler, W. (1929). *Gestalt psychology*. New York, NY: Liveright.
- Kramer, R. (2010). The morphosyntax of the Amharic noun phrase. *Natural Language ve Linguistic Theory*, 28(2), 235–272.

- Ladd, D. R. (2008). *Intonational phonology* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Lee, J. (2017). Sound symbolism and expressives. *Annual Review of Linguistics*, 3, 61–80.
- Lindblom, B. (1986). Phonetic universals in vowel systems. In J. Ohala ve J. Jaeger (Eds.), *Experimental phonology* (pp. 13–44). Orlando, FL: Academic Press.
- Mathiot, M. (1973). *A dictionary of Papago usage*. Bloomington: Indiana University Press.
- McPherson, L. (2017a). Seenku tone and musical surrogate speech. *Language*, 93(3), 1–40.
- McPherson, L. (2017b). The role of prosody in musical speech. *Phonology*, 34(4), 1–29.
- Mohanan, K. P. (1982). *Lexical phonology*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Mosel, U. (2011). Lexicography in endangered language documentation. *Language Documentation ve Conservation*, 5, 337–353.
- Nelson, N., ve Wedel, A. (2017). The phonetic specificity of sound symbolism. *Cognition*, 168, 292–307.
- Norris, M. (2014). A theory of phonological similarity. *Phonology*, 31(3), 1–44.
- Peirce, C. S. (1931–1958). *Collected papers of Charles Sanders Peirce* (Vols. 1–8). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pierrehumbert, J. B., ve Beckman, M. E. (1988). *Japanese tone structure*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ramachandran, V. S., ve Hubbard, E. M. (2001). Synaesthesia—A window into perception, thought and language. *Journal of Consciousness Studies*, 8(12), 3–34.
- Rice, K. (2014). Language documentation and grammatical theory. *Language Documentation ve Conservation*, 8, 123–145.
- Rice, K. (2018). Reflections on lexicography and grammar writing. *Lexicographica*, 34(1), 1–23.
- Sande, H. (2019). Phonologically conditioned suppletive allomorphy. *Natural Language ve Linguistic Theory*, 37(3), 1–49.
- Selkirk, E. (2011). The syntax–phonology interface. In J. Goldsmith et al. (Eds.), *The handbook of phonological theory* (2nd ed., pp. 435–484). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Snider, K. L. (2014). *The phonology of tone*. Dallas, TX: SIL International.
- Truckenbrodt, H. (2007). The syntax–phonology interface. In P. de Lacy (Ed.), *The Cambridge handbook of phonology* (pp. 435–456). Cambridge: Cambridge University Press.
- van der Berg, H. (2024). Lexicography and language documentation. *International Journal of Lexicography*, 37(1), 1–22.
- Woodbury, A. C. (2003). Defining documentary linguistics. *Language Documentation ve Conservation*, 1(1), 35–51.
- Woodbury, A. C. (2011). Language documentation. In P. Austin ve J. Sallabank (Eds.), *The Cambridge handbook of endangered languages* (pp. 159–186). Cambridge: Cambridge University Press.